

УДК 374.9

**МЕДІАЦІЯ ПІД ЧАС СУДОВОГО
ПРОВАДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ
СПРАВЕДЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ І
ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ****Віталій КОРОЛЕНКО**

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник

Науково-дослідний інститут приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

<https://orcid.org/0000-0003-1535-3987>

У статті досліджується взаємозв'язок між медіативним врегулюванням спору, який розглядається судом, та справедливою розглядом та вирішенням цивільної справи, які є одними з задач цивільного судочинства. Об'єктом дослідження стали відносини, що регулюються Цивільним процесуальним кодексом України та Законом України «Про медіацію». Предметом дослідження стало співвідношення медіації із зазначеними завданнями цивільного судочинства.

Емпіричну базу дослідження склали судові рішення в цивільних справах, у яких в період з 15.12.2021 по 19.02.2024 сторони заявляли клопотання про зупинення провадження на час проведення медіації. Початкова дата вказаного періоду зумовлена та збігається з датою набрання чинності Законом України «Про медіацію» та відповідними змінами до Цивільного процесуального кодексу України.

Виявлено повноваження суду, пов'язані із процесуальним забезпеченням сторонам справи можливості звернутися до медіації для врегулювання спору та процесуально закріпити досягнуті сторонами результати медіації. Змодельовано роль суду у забезпеченні справедливого розгляду цивільної справи при здійсненні цих повноважень.

UDC 374.9

**MEDIATION DURING COURT
PROCEEDINGS IN THE CONTEXT
OF FAIRNESS IN THE
CONSIDERATION AND
RESOLUTION OF CIVIL CASES****Korolenko, Vitalii**

Candidate of Legal Sciences (Ph. D.),
Senior Research Fellow,
Leading Researcher

Academician F.H. Burchak Scientific Research
Institute of Private Law and Entrepreneurship
of the NALS of Ukraine (Kyiv)

The article examines the correlation of the mediation settlement of the dispute, which is considered by the court, and the fairness of the consideration and resolution of the civil case, which are among the tasks of civil justice. The object of the study was relations regulated by the Civil Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On Mediation". The subject of the study was the correlation of mediation with the specified tasks of civil justice.

The empirical basis of the study was made up of court decisions in civil cases, in which between 15.12.2021 and 19.02.2024, the parties made a request to suspend the proceedings for the duration of mediation. The starting date of the specified period is stipulated and coincides with the date of entry into force of the Law of Ukraine "On Mediation" and the corresponding amendments to the Civil Procedure Code of Ukraine.

The powers of the court related to the procedural provision of the parties to the case with the opportunity to apply for mediation to settle the dispute and procedurally consolidate the results of the mediation reached by the parties have been revealed. The role of the court in ensuring a fair trial of a civil case in the exercise of these powers is simulated.

The authority of the court to approve the

Виявлено повноваження суду з за-твердження результатів медіації, що впливають на матеріально-правовий ста-тус сторін спору. Змодельовано роль суду у забезпеченні справедливого вирішення цивільної справи при здійсненні цих повноважень.

Сформульовано такі висновки:

а) Для забезпечення справедливості розгляду цивільної справи суди повинні дотримуватися цивільного процесуаль-ного законодавства стосовно обопільної згоди сторін на зупинення провадження для проведення медіації..

б) В контексті забезпечення справед-ливого судового розгляду при вирішенні питання про залишення позову без роз-гляду за заявою позивача, в тому у зв'язку з позасудовим врегулюванням спору, на суд покладено обов'язок дотримуватися вимоги про подання такої заяви до початку розгляду справи.

в) Для забезпечення справедливого вирішення цивільної справи при затвер-дженні мирової угоди, укладеної сторона-ми в результаті медіації, суд має перевіри-ти, чи умови мирової угоди не суперечать закону чи порушують права чи охороню-вані законом інтереси інших осіб, є неви-конуваними або одну із сторін мирової угоди представляє її законний представ-ник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє.

г) Забезпечувати справедливість вирі-шення цивільної справи при відмові пози-вача від позову або при визнанні позову відповідачем, здійсненим у результаті медіації, суд може лише у випадку, коли відповідну сторону представляє законний представник, якщо дії такого представ-ника суперечать інтересам особи, яку він представляє.

д) При поданні заяви про залишення позову без розгляду суд жодним чином не впливає на справедливе вирішення ци-вільної справи, адже задоволення такої заяви не має матеріально-правових на-слідків щодо предмету спору та не об-межує позивача у праві повторно зверну-тися до суду з тим самим позовом.

results of mediation, which affect the material law status of the parties of the dispute, has been revealed. The role of the court in ensuring a fair resolution of a civil case in the exercise of these powers is simulated.

The following conclusions were for- mulated:

a) In order to ensure the fairness of the consideration of a civil case, the courts must comply with the civil procedural legislation regarding the mutual consent of the parties to suspend the proceedings for mediation.

b) In the context of ensuring a fair trial when deciding the issue of leaving the claim without considering the plaintiff's applica- tion, in connection with the out-of-court settlement of the dispute, the court is obli- gged to comply with the requirement to sub- mit such an application before the start of the case reviewing.

c) To ensure a fair resolution of a civil case, when approving a settlement agree- ment concluded by the parties as a result of mediation, the court must check whether the terms of the settlement agreement do not contradict the law or violate the rights or interests protected by law of other persons, are unenforceable, or one of the parties to the settlement agreement represents it a legal representative whose actions are contrary to the interests of the person he represents.

d) The court can ensure the fairness of the settlement of a civil case when the claimant refuses the claim or when the claim is recognized by the defendant as a result of mediation, only if the relevant party is represented by a legal represent- ative, if the actions of such a representative contradict the interests of the person he represents.

e) When submitting an application to leave a lawsuit without consideration, the court does not in any way affect the fair resolution of a civil case, because the satisfaction of such an application has no material and legal consequences regarding the subject of the dispute and does not limit the plaintiff's right to appeal to the court again with the same lawsuit.

Ключові слова: медіація, цивільна справа, завдання судочинства, справедливий розгляд, справедливе вирішення, судове провадження, зупинення провадження

Keywords: mediation, civil case, tasks of the judiciary, fair trial, fair solution, court proceedings, suspension of proceedings

16 листопада 2021 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про медіацію» (далі – Закон) [7], який набрав чинності 15 грудня 2021 року. Закон визначає правові засади та порядок медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. У Законі медіацію визначено як позасудову, добровільну, конфіденційну процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

Окрім регулювання безпосередньо медіації Закон передбачає створення певної правової інфраструктури, яка б забезпечувала можливість проведення такого врегулювання та втілення домовленостей, які досягнуті між сторонами. Зокрема передбачається, що медіація може проводитися до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу.

Для забезпечення можливості звертатися до процедури медіації під час судового провадження у Законі передбачено внесення змін до Цивільного та Господарського процесуальних кодексів України, Кодексу адміністративного судочинства України. Цими змінами передбачено зупинення провадження на час проведення медіації, але не більше ніж на 90 днів, та порядок процесуального оформлення домовленостей, досягнутих у її ході.

Загалом такий прогрес у правовому регулюванні процедури медіації викликає схвалення та відповідає баченню розвитку цього інституту, яке тривалий час формувалося у наукових працях та публікаціях практичного спрямування цілої плеяди правників-науковців та правників-практиків, серед яких, зокрема але не виключно, Н. Бондаренко-Зелінська, Т. Варфоломєєва, Т. Водоп'ян, С. Йосипенко, Г. Огречук, М. Поліщук, Ю. Притика, О. Спектор, С. Фурса, О. Хотинська-Нор. Проте переважно поза їх увагою залишився зв'язок медіації під час судового провадження із завданнями судочинства.

Частиною першою статті 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) [25] встановлено, що завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Виходячи із лексичної конструкції викладення завдань цивільного судочинства, можна виділити такі завдання:

- справедливий розгляд цивільних справ;
- справедливе вирішення цивільних справ;
- неупереджений розгляд цивільних справ;
- неупереджене вирішення цивільних справ;
- своєчасний розгляд цивільних справ;
- своєчасне вирішення цивільних справ.

Метою цієї статті є розробка теоретичних положень про зв'язок медіації зі справедливим розглядом та справедливим вирішенням цивільних справ.

Цивільне процесуальне законодавство передбачає дві основних види проваджень: позовне провадження та окреме провадження. Прикінцевими та перехідними положеннями Закону було передбачено зміни до ЦПК у таких розділах: стосовно права сторін примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії процесу і оформлення результатів примирення мировою угодою – параграф перший «Учасники справи» глави четвертої «Учасники судового процесу» розділу першого «Загальні положення»; щодо

заборони особі бути представником, якщо вона є чи була медіатором під час проведення медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді – параграф другий «Представники» глави четвертої «Учасники судового процесу» розділу першого «Загальні положення»; щодо імунітету особи, яка надавала послуги медіації, від допиту як свідка стосовно відомостей, отриманих у зв'язку з наданням таких послуг – параграф третій «Інші учасники судового процесу» глави четвертої «Учасники судового процесу» розділу першого «Загальні положення»; стосовно пільг із судового збору у випадку досягнення домовленостей про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто у результаті медіації – глава восьма «Судові витрати» розділу першого «Загальні положення»; стосовно з'ясування судом у підготовчому засіданні бажання сторін провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації, а також оголошення перерви в підготовчому засіданні коли сторони домовилися провести таке врегулювання спору – глава третя «Підготовче провадження» розділу третього «Позовне провадження»; стосовно проведення медіації як підстави для зупинення провадження – параграф перший «Загальні положення» глави шостої «Розгляд справи по суті» розділу третього «Позовне провадження» та глава восьма «Зупинення і закриття провадження у справі. Залишення позову без розгляду» розділу третього «Позовне провадження».

Сутність предмету медіаційного врегулювання, розташування норм, пов'язаних із медіацією, у структурі ЦПК та їх зміст свідчить про те, що позасудова медіація під час судового провадження можлива саме у справах позовного провадження, де наявні протилежні сторони конфлікту.

Саме позовне провадження є так званим генеральним (загальним) провадженням цивільного судочинства. Цього провадження найбільшою мірою стосуються завдання та мета, закріплені у частині першій статті другої ЦПК. Адже згідно зі статтею 293 ЦПК окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. У окремому провадженні не йдеться про захист прав. Натомість саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав є законодавчо закріпленою метою цивільного судочинства. Тому медіація напряму пов'язана з завданнями та метою цивільного судочинства. При цьому слід зважати на те, що медіація залишається позасудовою формою врегулювання конфліктів та спорів і судові провадження зупиняється на час її проведення (до дев'яноста днів).

Послідовно розглядаючи співвідношення медіації під час судового провадження із завданнями цивільного судочинства, слід почати із вимоги справедливості. Про справедливість у ЦПК згадується лише раз – у частині першій статті другої, тобто при закріпленні завдань цивільного судочинства. При цьому зміст справедливості не розкривається. Тому категорію справедливості слід виводити з судової практики та доктринальних джерел.

Категорія справедливості досить детально розкрита у рішеннях Європейського суду з прав людини у справах щодо порушення статті 6 Конвенції Ради Європи про захист прав людини й основоположних свобод (далі – Конвенція) [6]. Стаття 6 Конвенції закріплює право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

У Посібнику зі статті 6 «Право на справедливий суд (цивільна частина)» [1, с. 77–78] зауважується, що, як зазначено у рішеннях у справах *Grzęda v. Poland* [GC], 2022, §§ 339-340, та *Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland* [GC], 2020, §§ 237 et seq., право на справедливий суд, як гарантовано статтею 6, повинне розумітися у світлі Преамбули до Конвенції, яке декларує правовладдя як частину спільного надбання членів Ради Європи. Цей принцип загалом передбачає дотримання принципу *res judicata* (*Guðmundur Andri Ástráðsson* проти Ісландії [ВП], 2020, § 238; *Krivtsova* проти Росії, 2022, §§ 37-39).

С. П. Погребняк зауважує, що тільки завдяки справедливому правосуддю можна втілити в діяльність справедливість як ідею права. При цьому в процесуальному аспекті він розглядає такі складові природної справедливості у правосудді: 1) не можна бути суддею у власній справі; 2) кожна сторона має право бути вислуханою; 3) суддя має проявляти неупередженість (безсторонність); 3) процес повинен бути публічним. Щодо матеріального аспекту справедливості С. П. Погребняк наголошує на тому, що у класичному розумінні суд повинен перенести ідею справедливості, втілену в нормах права, на рівень конкретних правовідносин. Так, суд конкретизує вимоги справедливості, закріплені у правовій нормі, щодо окремих правовідносин або корегує ті правовідносини, учасники яких відхиляються від нормативно встановлених стандартів справедливості. При цьому суд може компенсувати окремі недоліки справедливості, обумовлені такою рисою права, як справедливість [3, с. 52–53, 57–58].

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 22.02.2022 зауважує, що справедливість судового розгляду повинна знаходити свою реалізацію, зокрема, у здійсненні судом правосуддя без формального підходу до розгляду кожної конкретної справи. Дотримання цього принципу є гарантією того, що учасник справи, незалежно від рівня фахової підготовки та розуміння певних вимог цивільного судочинства, має можливість забезпечити захист своїх прав та інтересів [4].

Отже, справедливість – це загальна вимога, яка розкривається через інші принципи судочинства, зокрема, верховенство права (правовладдя), законність, змагальність, безсторонність тощо. Суд не втручається у хід процедури медіації, тому не може і не повинен забезпечувати її справедливість. Натомість суд має вплив на хід судового провадження у зв'язку з медіацією та легітимацію її результатів. Йдеться про зупинення судом провадження на час проведення медіації та затвердження судом мирової угоди, прийняття судом відмови від позову чи визнання позову відповідачем, залишення судом позову без розгляду за заявою позивача.

Розпочнімо з дослідження медіації в контексті справедливості судового розгляду.

Згідно з пунктом 41 частини першої статті 251 ЦПК суд зобов'язаний зупинити провадження у справі в разі звернення обох сторін з клопотанням про зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації. Буквальне тлумачення цієї норми дає підстави стверджувати, що сторони мають звертатися з одним – спільним клопотанням про зупинення провадження у справі. При цьому суду достатньо для зупинення провадження вираженого у клопотанні бажання зупинити провадження саме з наміром проведення медіації, без підтвердження такого наміру будь-якими доказами.

Натомість судова практика іноді формується з певним відходом від приписів процесуального закону.

Так, суди, попри чітко визначену обов'язковість волевиявлення обох сторін на зупинення провадження у зв'язку з проведенням медіації, задовольняють такі клопотання однієї сторони за відсутності клопотання іншої. Наприклад, Жашківський районний суд Черкаської області, зупиняючи ухвалою від 27.09.2022 провадження у цивільній справі № 693/551/22 до 20.12.2022 для проведення медіації за клопотанням представника позивача ТОВ «Фінфорс» про зупинення провадження у справі з приводу позасудового врегулювання спору, залишив поза увагою те, що інша сторона такого волевиявлення не здійснила і відповідне клопотання не подавала [12]. Такі само клопотання представника того самого позивача про зупинення провадження у зв'язку з проведенням медіації були задоволені у цивільних справах № 452/1962/22 [23], № 452/1963/22 [24], № 309/3701/22 [22] за відсутності клопотання іншої сторони.

В окремих випадках суди вважають волевиявлення другої сторони щодо зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації достатнім навіть коли воно оформлене у інший, аніж клопотанням, спосіб. Наприклад, в ухвалі Кременецького районного суду Тернопільської області від 03.07.2023 у справі № 601/1047/23 зазначено, що представник позивача ТОВ «Фінфорс» звернувся до суду з клопотанням про зупинення провадження у даній цивільній справі до 01.09.2023 року на підставі п. 4-1 ч. 1 ст. 251 ЦПК для позасудового

врегулювання спору, тобто у зв'язку з проведенням медіації. Як вбачається з даного клопотання 12 червня 2023 року відповідач звернувся до позивача з приводу позасудового врегулювання спору. На підставі вищевказаного 12 червня 2023 року ТОВ «ФІНФОРС» був отриманий перший платіж від відповідача. Сторони узгодили, що в позасудовому порядку буде погашена вся сума заборгованості протягом одного місяця. Враховуючи наведене, суд дійшов висновку, що клопотання позивача слід задовольнити та зупинити провадження у цивільній справі про стягнення заборгованості за кредитним договором, до 01 вересня 2023 року у зв'язку з проведенням медіації [14]. Тут суд принаймні зауважив прагнення відповідача до позасудового врегулювання спору, хоча про те, що це була згода саме на медіацію, з тексту ухвали не вбачається.

Іноді провадження зупиняється за клопотанням відповідача. Так, в Ухвалі Приморського районного суду м. Одеси від 29.08.2023 у справі № 522/7896/22 вказано, що до суду від представника відповідача надійшло клопотання про надання строку на примирення та зупинення провадження у справі. Представник позивачів в судовому засіданні не заперечували проти задоволення клопотання. Суд встановив, що позивач та відповідач мають намір примиритися в позасудовому порядку, і, попри відсутність тверджень сторін про проведення медіації, з посиланням на п. 4-1 ч. 1 ст. 251 ЦПК України зупинив провадження у справі [19].

В Єдиному державному реєстрі судових рішень можна знайти і протилежний підхід суду до обґрунтованості клопотання про зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації. Так, Ухвалою Голосіївського районного суду м. Києва від 10 листопада 2022 року у справі № 752/23159/18 сторонам відмовлено у задоволенні їхніх клопотань про зупинення провадження у справі на час проведення медіації. Відмову обґрунтовано тим, що звертаючись до суду з клопотанням про зупинення провадження у справі з підстав проведення медіації позивачем та відповідачем не було зазначено чи розпочався процес медіації між ними, якщо розпочався, хто є медіатором у справі і будь-яких доказів проведення початку процесу медіації, не дивлячись на тривалість перебування справи в провадженні суду, не надали. Представник відповідача підтримуючи заявлені клопотання також не довела до суду вказаної інформації, достатньої для зупинення провадження у справі [10]. В останньому випадку суд виходив з підвищених вимог до обґрунтування клопотання про зупинення провадження на час проведення медіації. Така позиція видається не повною мірою обґрунтованою. З огляду на те, що ЦПК вимагає взаємного волевиявлення сторін на зупинення провадження для проведення медіації та не вимагає надавати доказів дійсності намірів проводити медіацію.

А. Запорожченко правильно зауважує, що сторони медіації наділені певною суверенністю використання дискреції стосовно процесуальних питань [2, с. 101]. Тому достатньою та обов'язковою підставою для задоволення клопотання про зупинення провадження на час проведення медіації, передбаченою ЦПК, вбачається наявність волевиявлення іншої сторони. За відсутності такої волі чи волевиявлення лише однієї зі сторін суд не вправі зупинити провадження. Тому цілком можна погодитися з позицією Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська, висловленою в Ухвалі від 09.02.2023 у справі № 199/5152/21. Ухвалою суд відмовив у задоволенні клопотання відповідача у зв'язку з тим, що в даному випадку було відсутнє відповідне клопотання позивача [15].

З огляду на таку неодноманітну практику застосування судами цивільного процесуального законодавства про зупинення провадження у цивільній справі для проведення медіації слід зауважити, що справедливість розгляду судом цивільної справи, сторони якої бажають застосувати медіацію під час судового провадження, полягає у тому, щоб забезпечити право сторін на врегулювання спору у чіткій відповідності з цивільним процесуальним законодавством, проте без надмірного формалізму. Як вірно зауважує Касаційний цивільний суд Верховного Суду, дотримання вимог процесуальної форми є важливою гарантією захисту їх прав учасників справи та передумовою ухвалення законного й обґрунтованого рішення. Разом з тим надмірний процесуальний формалізм, який не враховує вимог справедливості, добросовісності й розумності, може спотворити завдання цивільного судочинства, спричинивши прийняття очевидно несправедливого рішення [5].

Отже для забезпечення виконання завдання цивільного судочинства із справедливого розгляду цивільної справи при вирішенні питання про зупинення провадження у справі на час проведення медіації суди повинні з'ясовувати наявність обопільної чітко вираженої та усвідомленої волі позивача та відповідача на зупинення провадження для проведення позасудового врегулювання спору у формі медіації. При цьому для уникнення надмірного процесуального формалізму видається достатнім оформлення такого волевиявлення як письмовим клопотанням, так і усним клопотанням. Письмове клопотання може бути єдиним за підписом обох сторін (їх представників), або ж обидві сторони мають подати відповідні клопотання на момент вирішення судом питання про зупинення провадження у справі. За відсутності письмових клопотань усне клопотання однієї зі сторін має бути заявлено в судовому засіданні і бути підтримано іншою стороною шляхом вираження усної згоди із задоволенням такого клопотання або озвучення відсутності заперечень щодо задоволення такого клопотання. Якщо ж інша сторона в судовому засіданні заперечує проти задоволення клопотання, суд не має права зупинити провадження у справі.

Іншим аспектом руху справи, пов'язаним з медіацією, є залишення позову без розгляду. До початку розгляду справи по суті позивач може подати заяву про залишення позову без розгляду. З огляду на те, що залишення позову без розгляду залишає за позивачем право повторного звернення до суду з тим самим позовом, процесуальне законодавство не покладає на суд обов'язку перевіряти таку ухвали на предмет порушення прав та законних інтересів третіх осіб та позивачів, яких представляють законні представники. Водночас слід звернути увагу на те, що позов без розгляду може бути залишеним за заявою позивача лише коли заяву подано до початку розгляду справи по суті.

Серед досліджуваних справ виявлено три, у яких позов залишено без розгляду за заявою позивача, поданою під час зупинення провадження для проведення медіації.

У цивільній справі № 693/551/22 суд за одностороннім клопотанням позивача до початку розгляду справи по суті зупинив провадження на час проведення медіації [12]. Під час зупинення провадження від представника позивача до суду надійшло клопотання про залишення позовної заяви без розгляду. Ухвалою від 22.02.2022 суд задовольнив заяву позивача, яка була пов'язана з тим, що відповідач повністю погасив суму боргу [11]. Так само у цивільних справах № 601/1047/23 та 740/5192/23 за заявою позивача, яка надійшла до початку розгляду справи по суті під час зупинення провадження для проведення медіації, залишив позови без розгляду. Проте в ухвалах про залишення позову без розгляду не вказується, чи сплатив відповідач борг, чи то спір було врегульовано якимось іншим чином [15; 16].

В контексті забезпечення справедливого судового розгляду при вирішенні питання про залишення позову без розгляду за заявою позивача, в тому у зв'язку з позасудовим врегулюванням спору, на суд покладено обов'язок дотримуватися вимоги про подання такої заяви до початку розгляду справи.

Важливим аспектом виконання завдань цивільного судочинства в контексті позасудової медіації під час судового провадження є також забезпечення справедливого вирішення цивільної справи. ЦПК прямо передбачає один спосіб втілення домовленостей сторін, досягнутих у результаті медіації, у судові рішення – затвердження ухвалою суду мирової угоди.

Мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін. Сторони можуть вийти у мировій угоді за межі предмету спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб.

Згідно з частиною другою статті 8 Закону сторони медіації самостійно визначають перелік питань, які обговорюватимуться, варіанти врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, інші питання щодо конфлікту (спору) та проведення медіації.

Пунктом шостим частини першої статті 18 Закону передбачено право сторін медіації у разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації звернутися до

суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу в установленому законом порядку. Іншого способу примусового виконання угоди за результатами медіації Закон не передбачає.

Від угоди за результатами медіації, укладеної поза судовим провадженням, мирова угода за результатами медіації, яка проводилася під час судово провадження, суттєво відрізняється. Вона може отримати правового режиму мирової угоди коли буде затверджена ухвалою суду, яка у свою чергу є виконавчим документом.

У разі, коли умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними або одну із сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє, суд постановляє ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди і продовжує судовий розгляд.

Серед тридцяти виявлених у Єдиному державному реєстрі судових рішень цивільних справ, у яких за період з 01.01.2022 по 19.02.2024 постановлялися ухвали про зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації (далі – досліджувані справи), не виявлено випадків відмови у затвердженні мирової угоди, підготовленої за результатами медіації. Натомість у справі № 359/5016/21 після безрезультатної медіації було проведено процедуру врегулювання спору за участю судді. Ухвалою Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 14 березня 2023 року було відмовлено у затвердженні мирової угоди, підготовленої сторонами за результатами процедури врегулювання спору за участю судді, на підставі ч. 5 ст. 207 ЦПК у зв'язку з тим, що мирова угода передбачає відчуження земельної ділянки, яка перебуває у власності АТ «Сенс Банк». Одним з кінцевих бенефіціарних власників вказаної банківської установи залишається громадянин РФ. Ці обставини, на думку суду, переконливо свідчать про те, що мирова угода суперечить пп. 2 п. 1 Постанови КМУ № 187 від 3 березня 2022 року, згідно з яким для забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави України у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації встановлено до прийняття та набрання чинності Законом України щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, мораторій (заборону) на відчуження, передачу в заставу, будь-які інші дії, які мають чи можуть мати наслідком відчуження нерухомого майна, цінних паперів, корпоративних прав, транспортних засобів, повітряних та морських суден, суден внутрішнього плавання Російською Федерацією або особами, пов'язаними з державою-агресором, крім безоплатного відчуження на користь держави Україна [17].

Серед досліджуваних справ лише в одному випадку судом було затверджено мирову угоду, підготовлену сторонами за результатами медіації [18].

Іншими процесуальними способами, у які можуть втілюватися позитивні результати медіації, можна назвати відмову позивача від позову, визнання позову відповідачем, заяву позивача про залишення позову без розгляду.

На будь-якій стадії провадження у справі позивач може відмовитися від позову, а відповідач – визнати позов.

У чотирьох з тридцяти досліджуваних справ провадження було закрито у зв'язку з відмовою позивача від позову:

– у цивільній справі № 953/6594/22 після зупинення провадження для проведення медіації до суду від представника позивача надійшла заява про відмову від позову та закриття провадження в справі у зв'язку із досягненням згоди між сторонами щодо порядку погашення заборгованості. Ухвалою від 02 червня 2023 року заяву позивача було задоволено, прийнято відмову представника позивача від позову та закрито провадження у справі [19];

– у цивільній справі № 711/9738/19 після зупинення провадження для проведення медіації до суду від позивача надійшла заява про відмову від позову. Ухвалою від 20 липня 2023 року заяву було задоволено та закрито провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову [18];

– у цивільній справі № 242/1586/22 після зупинення провадження для проведення медіації до суду від позивача надійшла заява про відмову від позову оскільки відповідачем сплачено

борг повністю. Ухвалою від 29 серпня 2023 року заяву позивача було задоволено та закрито провадження у справі [21];

– у цивільній справі № 242/1587/22 після зупинення провадження для проведення медіації до суду від позивача надійшла заява про відмову від позову оскільки відповідачем сплачено борг повністю. Ухвалою від 14 грудня 2023 року заяву позивача було задоволено та закрито провадження у справі [22].

Таким чином з чотирьох випадків відмови позивача від позову після того, як провадження у справі зупинялося для проведення медіації, лише в одному ухвала про закриття провадження у справі містить вказівку на те, що відмова від позову пов'язана з домовленістю сторін, досягнутою під час медіації. У двох випадках відмова від позову відбулася у зв'язку з повною виплатою відповідачем боргу, про стягнення якого позивач просив у позовній заяві. Тут ми можемо доволі з високою імовірністю припустити, що спір було врегульовано не лише після, але і у результаті зупинення провадження для проведення медіації. І в останньому з чотирьох випадків ухвала про закриття провадження у справі через відмову позивача від позову жодним чином не конкретизує обставин, у зв'язку з якими позивач відмовився від позову. Відповідно, тут можна стверджувати лише про те, що відмова від позову відбулася після зупинення провадження для проведення медіації, але немає жодних підстав стверджувати, що в результаті врегулювання спору.

Серед досліджуваних справ не виявлено випадків визнання відповідачем позову, в тому числі і в результаті медіації.

Згідно з частиною шостою статті 49, частиною п'ятою статті 206 ЦПК суд не приймає відмову позивача від позову, визнання позову відповідачем у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Таким чином забезпечувати справедливість вирішення цивільної справи при відмові позивача від позову або при визнанні позову відповідачем суд може лише у випадку, коли відповідну сторону представляє законний представник, якщо дії такого представника суперечать інтересам особи, яку він представляє.

При поданні заяви про залишення позову без розгляду суд жодним чином не впливає на справедливе вирішення цивільної справи, адже задоволення такої заяви не має матеріально-правових наслідків щодо предмету спору та не обмежує позивача у праві повторно звернутися до суду з тим самим позовом. Суд в такому разі забезпечує лише справедливість розгляду, задовольняючи заяви, подані до початку розгляду по суті, або відмовляючи у задоволенні заяв, поданих з пропуском процесуального строку.

З викладеного можна зробити низку висновків:

а) В контексті завдань цивільного судочинства щодо справедливого розгляду та вирішення цивільних справ на суди покладено доволі обмежений та чітко визначений процесуальним законом перелік повноважень. Для забезпечення справедливості розгляду цивільної справи суди повинні дотримуватися цивільного процесуального законодавства стосовно обопільної згоди сторін на зупинення провадження для проведення медіації. Така воля сторін може бути оформлена їх спільним письмовим клопотанням або письмовими клопотаннями кожної сторони. Також для уникнення надмірного формалізму видається припустимим заявлення відповідних усних клопотань або ж клопотання однієї сторони, з яким явно погоджується інша сторона усно чи письмово.

б) В контексті забезпечення справедливого судового розгляду при вирішенні питання про залишення позову без розгляду за заявою позивача, в тому у зв'язку з позасудовим врегулюванням спору, на суд покладено обов'язок дотримуватися вимоги про подання такої заяви до початку розгляду справи.

в) Для забезпечення справедливого вирішення цивільної справи при затвердженні мирової угоди, укладеної сторонами в результаті медіації, суд має перевірити, чи умови мирової угоди не суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними або одну із сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє. У разі виявлення таких обставин суд

постановляє ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди, чим запобігає несправедливому вирішенню справи.

г) Забезпечувати справедливість вирішення цивільної справи при відмові позивача від позову або при визнанні позову відповідачем, здійсненим у результаті медіації, суд може лише у випадку, коли відповідну сторону представляє законний представник, якщо дії такого представника суперечать інтересам особи, яку він представляє.

д) При поданні заяви про залишення позову без розгляду суд жодним чином не впливає на справедливе вирішення цивільної справи, адже задоволення такої заяви не має матеріально-правових наслідків щодо предмету спору та не обмежує позивача у праві повторно звернутися до суду з тим самим позовом. Суд в такому разі забезпечує лише справедливість розгляду, задовольняючи заяви, подані до початку розгляду по суті, або відмовляючи у задоволенні заяв, поданих з пропуском процесуального строку.

Посилання:

1. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a Fair Trial (civil limb): updated to 31 August 2023. European Court of Human Rights. 2023. 138 p. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng (дата звернення 19.02.2024).
2. Запороженко А. В. Правові межі арбітражного розсуду : дис. ... д-ра філософії в галузі права: 081. Київ, 2023. 237 с.
3. Погребняк С. П. Справедливість у судовій діяльності. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2007. Вип. 13. С. 47–60.
4. Постанова Великої Палати Верховного суду від 22 лютого 2022 року у справі № 761/36873/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104728577> (дата звернення 19.02.2024).
5. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 07 лютого 2024 року у справі № 295/434/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984786> (дата звернення 19.02.2024).
6. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 19.02.2024).
7. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення 19.02.2024).
8. Ухвала Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 09 лютого 2023 року у справі № 199/5152/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108968174> (дата звернення 19.02.2024).
9. Ухвала Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 14 березня 2023 року у справі № 359/5016/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109525057> (дата звернення 19.02.2024).
10. Ухвала Голосіївського районного суду м. Києва від 10 листопада 2022 року у справі № 752/23159/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107382059> (дата звернення 19.02.2024).
11. Ухвала Жашківського районного суду від 22 лютого 2023 року у справі № 693/551/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109206173> (дата звернення 19.02.2024).
12. Ухвала Жашківського районного суду від 27 вересня 2022 року у справі № 693/551/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106504807> (дата звернення 19.02.2024).
13. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 02 червня 2023 року у справі № 953/6594/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111294030> (дата звернення 19.02.2024).
14. Ухвала Кременецького районного суду Тернопільської області від 03 липня 2023 року у справі № 601/1047/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111934759> (дата звернення 19.02.2024).
15. Ухвала Кременецького районного суду Тернопільської області від 13 вересня 2023 року у справі № 601/1047/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113409845> (дата звернення 19.02.2024).
16. Ухвала Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 11 січня 2024 року у справі № 740/5192/23 (дата звернення 19.02.2024).
17. Ухвала Придніпровського районного суду м. Черкаси від 12 квітня 2023 року у справі № 711/5725/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110216807> (дата звернення 19.02.2024).
18. Ухвала Придніпровського районного суду м. Черкаси від 20 липня 2023 року у справі № 711/9738/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112305649> (дата звернення 19.02.2024).
19. Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 29.08.2023 у справі № 522/7896/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113235928> (дата звернення 19.02.2024).
20. Ухвала Селидівського міського суду Донецької області від 14 грудня 2023 у справі № 242/1578/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115632562> (дата звернення 19.02.2024).
21. Ухвала Селидівського міського суду Донецької області від 29 серпня 2023 у справі № 242/1578/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113082743> (дата звернення 19.02.2024).

22. Ухвала Хустського районного суду Закарпатської області від 31 жовтня 2022 року у справі № 309/3701/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/107042161> (дата звернення 19.02.2024).

23. Ухвала Шевченківського районного суду м. Львова від 13 жовтня 2022 року у справі № 452/1962/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106748343> (дата звернення 19.02.2024).

24. Ухвала Шевченківського районного суду м. Львова від 13 жовтня 2022 року у справі № 452/1963/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106748344> (дата звернення 19.02.2024).

25. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 19.02.2024).

Статтю було подано	04.03.2024	The article was submitted
Статтю було доопрацьовано	11.03.2024	The article was revised
Статтю було прийнято	15.03.2024	The article was accepted